

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פוזנרניץ שליט"א
(ימים נוראים
תשפ"ג - ביהמ"ד
באר ישראל)

גיליון מ"ז
ראש השנה
תשפ"ז

העקידה והסימנים

המאמר הראשון - בריאת האותיות

ומפרש שם הבני יששכר, "אומר לך דבר אשר עם לבבי", על פי מה שאמר **רבינו המגיד רבי דב בער ממעזריטש זיע"א**, לפרש דברי חז"ל (אבות פרק ה' משנה א') "בעשרה מאמרות נברא העולם", והקשו בגמרא (ראש השנה לב.) "הי נינהו, 'ויאמר' דבראשית תשעה הווי!", דהיינו שלא מצינו בפרשת מעשה בראשית כי אם תשע פעמים שנאמר בפסוק 'ויאמר'. ותימצו שם: "בראשית" נמי מאמר הוא, דכתיב (תהלים נא) 'בדבר ה' שמים נעשו'."

והקשו בזה, מה טעם באמת לא נאמר 'ויאמר' גם במאמר הראשון, כמו בשאר המאמרות. ותיירץ המגיד, וז"ל הבני יששכר בשמו: "הסביר הרב הקדוש הנ"ל, דהנה 'מאמר' לא יצויר לנו כי אם על ידי אותיות, והנה האותיות גם כן נבראו, כי מהיכן נתהוו, הלא האין סוף ברוך הוא הוא בוראם מלכם ואדונם, והנה האותיות נבראו קודם, וכיון שנבראו האותיות היה גילוי התפשטות המאמרות, על כן באינך תשע נאמר 'ויאמר', מה שאין כן בבריאה ראשונה נאמר 'בראשית ברא אלקים א"ת', היינו האותיות מן א' עד ת', ואי אפשר להכתב בדבר הזה אמירה, כיון שלא היו עדיין, וזה אשר יצאו ראשונה ראשית גילויים, עיין שם בדבריו". [וראה עוד ב'תורת המגיד' פרשת בראשית נוסחאות נוספות בזה].

מבואר בדברים קדושים אלו, כי על אף שאין לנו שום השגה בכל המתרחש בעולמות העליונים, ובוודאי שבאין סוף ברוך הוא לית מחשבה תפיסה ביה כלל, מכל מקום כאשר באים אנו לשוות לנגד עינינו את אופן בריאת העולם, ונתגלה סוד הדבר בידי חז"ל שנעשה על ידי מאמרות, הרי שאנו מפרשים מאמרות אלו בצורת אותיות. ואותיות אלו גם הן היו טעונות בריאה, וקודם בריאתן עדיין לא היו כדי שייברא העולם בהן, וזו היתה הבריאה הראשונה.

כל הבריאה נלה - בדיבור אחד נאמרה

וראה נא גם ראה בדברי **האור החיים הקדוש** בריש פרשת בראשית, שדימה ענין בריאת העולם למעמד הר סיני, ושם אמרו חז"ל (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ד) וז"ל: "את כל הדברים. מלמד שאמר עשרת הדברות בדבור אחד, מה שאי אפשר לבשר ודם לומר כן, שנאמר 'וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר'. אם כן מה תלמוד לומר 'אנכי ה' אלקיך' - לא יהיה

המורה. ונתראה לפניך עקדה שעמד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח, וקבש רחמינו לעשות רצונך בלבב שלם, כן יקבשו רחמיך את פעסך מעלינו, ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעריך ומארצך ומנחלתך. וקיים לנו ה' אלקינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך", וכו'.

אמנם יש להבין, מאחר וזכות העקידה כה גדולה וחשובה היא, אשר כל תפילת הזכרונות עליה היא נסמכת, אם כן מדוע ממתנינים לקריאתה בתורה עד היום השני? ומה טעם אין קוראים בפרשת העקידה כבר ביום הראשון?

מנהג הסימנים בראש השנה

כדי לבאר את הדבר, נלכה נא ונברר ענין אחר שנהגו בו ישראל בראש השנה, ועל פי הדברים הללו נוכל לחזור אל הראשונות ולהבין פשר דבר.

אמרו בגמרא (הוריות יב.): "אמר אביי, השתא דאמרת סימנא מילתא היא, לעולם יהא רגיל למיחזי בריש שתא קרא ורוביא, כרתי וסילקא ותמררי". ובמסכת **כריתות** (דף יא.) הנוסח: "הא רגיל איניש למיכל ריש שתא קרא ורוביא, כרתי, סילקא ותמררי". וכבר החזיקו ישראל במנהג זה, והוסיפו עוד כמה מיני מאכלים שיש בהם סימן טוב, כגון ראש של איל ותפוח בדבש ורימונים, וכל שאר הסימנים.

והקשו בזה המפרשים היאך הותר הדבר, ומאי טעמא לא נאסר משום ניחוש, כמו שנצטוינו בתורתנו הקדושה (ויקרא יט כו) "לא תנחשו". ומבארים בזה הראשונים (ראה מאירי הוריות שם) שאף כי אין מזל לישראל, מכל מקום סימן טוב שייך בהם, ואין בזה משום ניחוש אלא נעשה למזל טוב.

אמנם בוודאי עיקר עבודת ראש השנה היא בתפילה וזעקה לפניו יתברך, שיחוס על נפשותינו וירחם עלינו, ומעלת התפילה היא שעל ידה מתחזק האדם באמונה וביטחון ברבון כל העולמים, בבחינת 'תמים תהיה עם ה' אלקיך'.

אלא שהקשה בספה"ק **בני יששכר** (מאמרי חודש תשרי ב), מדוע יהא כזאת שיהיה הסימן מועיל לאיזה פעולה, עד כדי כך שחשש לזה אביי בראש השנה, הלא הדבר ידוע שהכל בגזירת עליון, וכל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ, ומה יועיל לזה הסימן?

תקיעת שופר - זכר לעקידת יצחק

בראש השנה, כל באי עולם עוברים לפני ה' יתברך כבני מרון. וכל בר לבב היודע גודל השעה, ליבו יחיל בקרבו מאימת הדין. אולם הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו וחסדיו, הכין להם לישראל את דרך התשובה, אשר בכוחה יוכלו להינצל מכל פגע רע, ויזכו לשנה טובה ומתוקה. ועוד ציוונו הבורא יתברך בתורתו לתקוע בשופר כמצות היום, ולהזכיר לפניו את זכות עקידת יצחק, אשר היום לזרעו ברחמים יזכור ויפדה אותם מכל צרה.

ואכן, אף כי עיקר קיום מצות תקיעת שופר עליו להיות בכוונה כי "רחמנא אמר תקעו", מכל מקום רמז יש בו, וכבר מנה רבינו סעדיה גאון עשרה טעמים לתקיעת שופר, והובאו במחזורים קודם התקיעות. אולם הטעם הידוע והמפורש בדברי חז"ל, הוא מה שאמרו בגמרא (ראש השנה טז.): "אמר רבי אבהו, למה תוקעין בשופר של איל, אמר הקדוש ברוך הוא, תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני". נמצא כי בתקיעת השופר מתעוררת זכות העקידה.

זכר העקידה בקריאת התורה

והנה, תקנו חז"ל להזכיר את זכות העקידה באופן נוסף, והוא בקריאת התורה ביום השני, אשר בו קוראים ישראל בפרשת העקידה. ובאמת אין זה רק בראש השנה, אלא בכל יום ויום משתמשים ישראל בזכות זו, וכפי שאומרים בכל יום בתפילת שחרית קודם קריאת פרשת העקידה כנהוג: "אלקינו ואלקי אבותינו, זכרנו בזכרון טוב לפניך, ופקדנו בפקדת ישועה ורחמים משמי שמי קדם, וזכר לנו ה' אלקינו אהבת השדמונים אברהם יצחק וישראל עבדיך, את הברית ואת החסד ואת השבועה שנשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה, ואת העקדה שעמד את יצחק בנו על גבי המזבח, פכתוב בתורתך", וכו'.

ובתפילת ראש השנה בחתימת ברכת הזכרונות, אומרים אנו נוסח אחר לתפילה זו: "אלקינו ואלקי אבותינו, זכרנו בזכרון טוב לפניך, ופקדנו בפקדת ישועה ורחמים משמי שמי קדם, וזכר לנו ה' אלקינו את הברית ואת החסד ואת השבועה אשר נשבעת לאברהם אבינו בהר

רגיל בריש שתא', ולמה לא אמר 'בראש השנה' כרגיל בכל מקום? אלא בא ללמדנו, כי גם בראש השנה עצמו, עיקר ענין הסימנים נעוץ דווקא בראש ממש, היינו בתחילת החג, בלילה הראשון של ראש השנה, ולא בלילה השני שכבר אינו ממש 'ריש שתא'.

כי הנה ידוע, שלא ככל הימים טובים ראש השנה. שבכל החגים רק בחוצה לארץ קבעו חז"ל לעשות יום טוב שני של גלויות מספיקא דינא, ואילו בראש השנה אף בארץ ישראל עושים שני ימים. ואף בימינו שאין מקדשין על פי הראייה, נקבעו שני ימי ראש השנה כיומא אריכתא. אמנם אף על פי כן אין לערוך את סדר הסימנים כי אם בלילה ראשון ולא בלילה שני. ואף שבכמה ספרי מנהגים כתבו כן בשני הלילות, מכל מקום בפוסקים לא הוזכר הדבר כי אם על הלילה הראשון. [אמנם אין בזה מניעה לעשות כן גם בלילה השני, ובפרט בימינו שהשפע מצוי ב"ה ומרבים ישראל בסימנים, אך עיקר הדבר שייך רק בליל ראשון].

וטעם הדבר מבאר הבני יששכר על פי מה שכתבו המקובלים שיום ראשון של ראש השנה הוא יומא דלאה, ויום שני הוא יומא דרחל, והרי כאשר מסר לבן הרשע את לאה ליעקב חלף רחל, עמדה רחל ומסרה את הסימנים ללאה אחותה כדי שלא תתבייש, ומכיון שכן אין הסימנים שייכים אלא בלילה ראשון שבבחינת לאה ולא אצל רחל.

עד כאן דברי רבינו הבני יששכר. אולם ודאי הדברים טעונים ביאור רב, מה ענין סימני ראש השנה לסימנים של יעקב ורחל, וכי 'סימנים סימנים' לגזירה שווה אנו דורשין?

שתי זכויות שעמדו לישראל

אך נראה ביאור עומק הדברים, כי שתי זכויות גדולות עמדו להם לישראל במרוצת הדורות: הזכות הראשונה היא מה שהזכרנו בראשית הדברים, עקידה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו במסירת נפש עצומה, ונטל את בנו יחידו אשר אהב ונחנן בו למאה שנה, והקריבו על מזבח אהבתו לה' יתברך, וזכות זו עומדת להם לישראל כל הימים.

אמנם עוד זכות נוספת עומדת להם לישראל, כפי שאמרו חז"ל שבשעה שהלכו בגלות עמדו כל האבות והאמהות הקדושים לעורר בזכותם ולתנות צערם לפני ה', ולא קיבל ה' את דבריהם, עד שעמדה רחל וביכתה על בניה בבכי תמרורים, והזכירה לפניו יתברך את זכותה שהכניסה אחותה לביתה ומסרה לה את סימניה, וביקשה כי אף הוא יתברך יחוס על בניו אהוביו אף אחר שהעמידו צלם בהיכל, והקדוש ברוך הוא שמע תפילתה ובמידה כנגד מידה אמר לה (ירמיה לא טו) "מנעי קולך מבכי, כי יש שחר לפעולתך ושוב מארץ אויב".

בקשת האבות והאמהות עבור בני ישראל

וזה לשון המדרש (איכה רבה בפתיחתא אות כד): "באותה שעה היה הקדוש ברוך הוא בוכה ואומר אוי לי על ביתי, בני היכן אתם, כהני היכן אתם, אוהבי היכן אתם, מה אעשה לכם התריתי בכם ולא חזרתם בתשובה, אמר הקדוש ברוך הוא לירמיה את דומה היום לאדם שהיה לו בן יחיד ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו, ואין לך כאב לא עלי ולא על בני, לך וקרא לאברהם ליצחק וליעקב ומשה מקבריהם שהם יודעים לבכות וכו', מיד פתח אברהם לפני הקדוש ברוך הוא ואמר, רבונו של עולם, למאה שנה נתת לי בן וכשעמד על

בא הפגם כלל, וזה היו מורין כשעשו סימן על התחדשות הלבנה. אמנם משקלקלו הבייתוסים שכפרו בתורה שבעל פה והמשיכו את פגם הלבנה, שוב לא היו יכולים להודיע הדבר בסימן המשוואות, כי כבר לא היו ראויים להשתמש בכח המחשבה, אלא הוצרכו לשלוח שלוחין שיפרסמו על ידי דיבור, ששורשו נמוך מן הסימן וכן"ל.

[ואגב נזכיר בזה את דברי החתם סופר (חתם סופר על התורה, דברים, לקוטים), שכתב כי עד שקלקלו המינים היו כל הברכות כולן לבקשת טובה, אלא שבברכת הצדיקים היתה כלולה גם רעת הרשעים, כי מכלל הן אתה שומע לאו. אך עם ירידת הדורות נעשו רוב העם כמי שאינם מן הצדיקים והחסידיים וכו', ולא רצו חז"ל להשמייע עליהם לשון קללה חלילה מכלל ברכת הצדיקים. על כן תיקנו בקשה מפורשת על רעת הרשעים, הצדוקים והבייתוסים וחבריהם, ושוב מי שאינו מכללם אף כי אינו בכלל ברכת הצדיקים, מכל מקום אינו בכלל קללת הרשעים חלילה. נמצא כי גם ברכת 'ולמלשינים' כולה לברכה ולא לקללה כלל, כשאר ברכות שמונה עשרה].

עומק ענין הסימן - פעולה בראשית המחשבה

ועל פי זה כתב הבני יששכר וז"ל: "ומעתה בין והתבונן, סוף מעשה נקרא מילתא, סוד דבור בלשון הקודש מלכות פה ותורה שבעל פה קרינו לה, וראשית המחשבה נקרא סימן בלי התלבשות דיבור, והנה סוף מעשה במחשבה תחלה, על כן סימנא מילתא הוא יחוד נפלא ככל שיעור קומה

ציונו הבורא יתברך בתורתו לתקוע בשופר כמזות חיים, ולהזכיר לפניו את זכות עקידת יצחק, אשר היום לזרעו ברחמים יזכור ויפדה אותם מכל צרה

בהעלות כל הדברים לשורשם ומתמתקים כל הדינים, כי עוז וחדוה במקומו, וזהו שאמר אביי, השתא דאמרת סימנא מילתא יהא אדם רגיל לאכול בריש שתא וכו', התחלת בריאת עולם טוב מאד להמתקת הדינים על ידי סימן, ומן הסימן בא לידי דיבור".

כלומר, ראשית הבריאה היא בסימן, בסוד המחשבה שבלא דיבור, וממנה יצא המעשה שבסוף, בסוד הדיבור שבבחינת תורה שבעל פה. ועל כן בראש השנה שעולים כל הדברים לשורשם, והעולם מתחדש כאילו נברא מחדש, זה היום תחילת מעשיך - ראוי לפעול בדרך הסימן, שבסוד המחשבה.

והנה דברי רבינו עמקו מאוד, אך גם אנשים כערכנו משיגים כי שפת הסימנים היא דרך בני האדם לקשר עצמם זה עם זה גם כשאין רוצים או שאי אפשר לדבר בפה. נמצא ששורש הסימן מקומו גבוה מן הדיבור. וכמו שמצינו כי בשעה שאסור לדבר, כגון אחר ברכת התקיעות קודם שהשלימו קיום המצוה, אזי אין מדברים, אך מראים סימנים להביע שאלה או תשובה. או שמכירים אנשים זה ברמיזותיו של זה, ואינם צריכים לדיבור, אלא בסימן שעושה האחד מבין השני ופועל.

עיקר ענין הסימנים בלילה הראשון

אחר כך מביא הבני יששכר חידוש נוסף, אשר יאיר לנו באור חדש את כל ענין הסימנים. כי הנה, יש לדקדק במה שאמר אביי "הא אדם

לך', אלא מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא עשרת הדברות בדיבור אחד וחזר ופרטן דיבור דיבור בפני עצמו". ועוד אמרו חז"ל (שבועות כ): "זכור ושמור בדיבור אחד נאמר, מה שאין יכול הפה לדבר, ומה שאין האוזן יכול לשמוע".

ובדומה לזה גם במעשה בראשית, נברא הכל בתחילה בדיבור אחד, ולאחר מכן חזר הקדוש ברוך הוא ופרט הכל בתשעת המאמרות. וז"ל האור החיים הקדוש: "ובזה נבא אל הביאור, והוא כי האדון יתעלה שמו כל מה שברא בעולם שהם המקורות וכל אשר ישנו במציאות ושמים וארץ הכל כאשר לכל בראו ה' בדיבור אחד, וזה הוא אומרו 'בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ', דקדק לומר שני אתין לרבות כל הנמצא בעולם, ולהיות שהנבראים הם רבים וכו' אשר לזה כללם הבורא בב' פרטים גדולים ועצומים בשמים ובארץ, והם הם הב' ריבויים שריבה באומרו 'את השמים ואת הארץ', ובמאמר אחד ברא הכל יתעלה שמו. ותמצא שאמרו ז"ל 'בראשית מאמר הוא', כי בו השלימו עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, הראשון שבכולן בו נברא הכל אלא שלא היה מסודר, והיו כל הבריאות בנמצא, אבל חסרו הסדר, וסדרן הקדוש ברוך הוא דבר יום ביומו".

ואם נרצה לחבר את הדברים לדברי המגיד זיע"א, הרי שבמאמר 'בראשית' עצמו לא קדמה אות ב' שבבראשית לאות ר', אלא נאמרו יחד בזמן אחד, וזו היתה בריאת האותיות, ורק לאחריו נפרטו האותיות לפרטים שהפה יכול לדבר והאוזן יכולה לשמוע, א' ב' ג' וכו'. וזהו שרמז הכתוב 'בראשית ברא אלקים את' - היינו את האותיות שמא' ועד ת'. וזהו המאמר הראשון, אשר בו יצאו האותיות.

שורש הסימנים עליון מאוד

ואמנם, בפנימיות הדברים המושגים בזה גבוהים ונעלים עד מאוד, וכפי שמביא הבני יששכר שם, שהמציאות הראשונה היא כתר עליון נרמזת בקוצו של יוד שבשם הוי"ה (ראה בזה הקדוש ח"ג דף יב), ומשם יצאה החכמה הקדומה אשר ממנה התפשט הכל ונרמזת באות י' גופא (שם), וכן כל הספירות נרמזות בשם הוי"ה. וזו היא בחינת הוצאת יש מאין, כי החכמה מאין תמצא.

אך כדי לקרב הדברים אל שכלנו הקט, מפרש הבני יששכר כי ענין הסימנים הוא יכולת בני האדם לדבר זה עם זה אף בלא הוצאת דברים מן הפה, אשר לזה נצרך צירוף אותיות לתיבות, אך כח הסימנים אינו נצרך לאותיות כלל, ומבאר איש לרעהו בתנועות ידיו וכדו' את רצונו.

נמצא כי הסימן גבוה מן הדיבור, כי גם בשעה שאין הפה יכול לדבר, עדיין יכול האדם לפרש רצונו וכוונתו על ידי סימנים. וזהו דבר עליון ונעלם, שבאופן הרגיל מלביש האדם את החכמה שהתנוצצה במחשבתו באותיות ותיבות, כדבר איש אל רעהו, אולם בכח הסימנים יכול להוציא לאור תעלומות חכמה אף שיהיה כאילם לא יפתח פיו.

פרסום קידוש החודש בראשונה ולאחר הקלקול

וראיה לדבר מקידוש החודש, אשר בראשונה היו משיאין משוואות (ראה ראש השנה כב), היינו שהיו מפרסמים כי נתקדש החודש ללא דיבור, אלא על ידי סימן. וטעם הדבר, כי קידוש החודש המורה על התחדשות הירח הוא בסוד מידת המלכות, ומיעוט הירח מורה על פגם הלבנה במעשה בראשית. אמנם סוף מעשה במחשבה תחילה, ובראשית המחשבה בבחינת כתר שבמלכות לא

זו היא פסגת אהבת ה' אשר אליה הגיע אברהם אבינו ע"ה. וזהו כפי שמצינו ברחל אימנו, שהקריבה את כל חלקה בזה ובבא, שלא תהיה חלק מיצירת עם ישראל, כפי שסבר אברהם אבינו שבעקידה ימות יצחק ובכך תאבד שארית ישראל חלילה. ועם כל זאת הלכו צדיקים אלו וביטלו לגמרי את רצונם מפני רצונו יתברך.

הרבונו של עולם לא חייב לך כלום!

בענין זה יסופר מעשה שהיה, שבאה אשה אחת לפני מרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, ובכתה לפניו כי הרבה שנים לא זכו היא ובעלה להיפקד בפרי בטן, וניסו בכל מיני דרכי רפואה, עד שנתברר כי בדרך הטבע לא יזכו עוד לכך. ובאה אותה אשה שבורה ורצוצה לפני גאון ישראל, ופרצה בבכי מר שאינה מסוגלת לקבל בשורה קשה זו.

שמע רבי שלמה זלמן את דברי האשה, נענה ואמר לה: "ראי נא, שמעתי את כל דבריך, אולם זאת עלייך לדעת, כי הרבונו של עולם אינו חייב לך כלום! לא לכל אחד מוכרח הבורא יתברך לתת ילדים! ובצער אני אומר לך, כי גם פרנסה אינו מחוייב ליתן לברואיו, גם בריאות, משפחה, וכל שאר המתנות אשר הוא נותן, הכל במתנת חינוך, אך הוא יתברך אינו חייב לך כלום!"

לשמע הדברים התפלאה האשה עד מאוד. היא סברה כי רבי שלמה זלמן הידוע בליבו הרחום, אבי המידות ואצילות הנפש, אשר כל ימיו חשב רק על טובת כל יהודי ויהודי, יעודד אותה ויחזק את ליבה, ולפליאתה שומעת היא דברים כדורבנות, שבאמת אין הקדוש ברוך הוא מוכרח לזכותה בפרי בטן, וכמעט שנתעלפה במקום.

סברה האשה כי לפחות עכשיו יעתייר עליה הגרש"ז טללי נוחם, אולם רבי שלמה זלמן לא הוסיף מאומה על דבריו, ופסרה לשלום בדברים אלו. וכאשר החלה האשה ללכת, החלו דברי הצדיק לפעול את פעולתם אצלה. היא הרגישה בכל מאודה, כי אמת גמורה אמר הרב. אמנם אמת כואבת עד מאוד, אך זו היא האמת לאמיתה. כי באמת ובתמים אין הבורא חייב דבר לברואיו, וכל מתנותיו - מידו הטובה והרחבה, ולא בגלל צדקת הבריות.

ברם, כאשר כבר עמדה האשה ורגלה האחת מחוץ לדלת הבית, קרא לה רבינו לשוב אליו. ראשה היה סתורחור עליה, ולא הבינה מה רוצה עוד הרב לומר לה, ומה עוד יוכל לדבר אליה. ואז אמר רבי שלמה זלמן: "אמת, הקדוש ברוך הוא לא חייב לך. אך שמא אם גם את תעשי מעשים שאינך חייבת בהם, ינהג בך הקדוש ברוך הוא במידה כנגד מידה, ויתן לך מתנה שאינה חייב בה. נסי נא, מה אכפת לך, הן בוודאי לא תפסידו מכך!" - סיים רבינו את דבריו.

וכך היה. למן אותו היום, החלה אותה האשה לפעול מעשי צדקה וחסד בטרחה עצומה, שלא כדרך הטבע כלל. הלכה וסעדה נצרכים בבתי חולים ושאר מקומות, באופן המנוגד לגמרי לטבעה. ולאחר זמן בחסדי ה' זכתה לישועה למעלה מן הטבע, ונולדו לה ילדים.

היפוך כל ההנהגה בכח הויתור שלמעלה מן הטבע

עד כאן תורף המעשה. והנה בהתבוננות פשוטה, לכאורה יש כאן מדרך הנהגת הקדוש ברוך הוא במידה כנגד מידה, שראה ה' יתברך את מסירות נפשה של אותה אשה שבורת לב, שאינה מבקשת חיזוק לעצמה, אלא הולכת ומחזקת אחרים, ועל כן נתן לה ה' יתברך ממתנתו במידה כנגד מידה.

וידוע מה שכתב הרמב"ן (ויקרא יח כה) שהאבות קיימו את התורה רק בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ, ולכן נשא יעקב שתי אחיות, ומטעם זה מיד כשבא לארץ ישראל מתה עליו רחל, שלא יעבור באיסור על ידה. וגם מה שלא נקברה ליד יעקב אבינו, פירש הרמב"ן (בראשית מז ז) כי בוש יעקב מאבותיו על שנשא שתי אחיות, ולכן נקברה רק לאה לצדו, שאותה נשא ראשונה. הרי לנו כי את כל זאת הפסידה רחל מחמת ויתורה לאחותה, והסכימה לאבד כל עולמה כדי שלא תבוש ולא תכלם על ידה, ודבר זה אינו נתפס בשכל כלל, שיוכל בן אנוש לוותר כל כך. ולכן דווקא זכות זו היא העומדת להם לישראל להשיבם מן הגלות לגבולם, יותר מכל תחנוני שבעת הרועים.

ויתרה מכך מבואר כאן, שזכותה של רחל גוברת אפילו על זכות עקידת יצחק, שהרי אברהם ויצחק הזכירו לפני ה' את זכות העקידה ולא נענו, ורק רחל שהזכירה את זכות ויתורה הבטיח לה ה' כי שמע את תפילתה.

אברהם עקד את יצחק מדעתו בלא שנתחייב בכך

אך באמת יש להוסיף שגם בעקידת יצחק מצינו מעין זה, שגם בה היתה בחינת ויתור מופלגת מאוד. וכפי שכבר הבאנו במקום אחר (מאמר 'יום תרועה' - סוד מאה יבבות) **מדרשות הר"ן** (הדרוש הששי), שבאמת לא נצטוו אברהם אבינו בפירוש על מעשה העקידה בתורת חיוב והכרח, אלא בתורת בקשה, ורק מחמת גודל אהבתו העצומה לה' יתברך עמד וכבש רחמיו והלך לעקוד את

ענין הסימנים הוא יכולת בני האדם לדבר זה עם זה אף בלא הוצאת דברים מן הפה, אשר לזה נצרך צירוף אותיות לתיבות, אך כח הסימנים אינו נצרך לאותיות כלל

בנו. והזכיר שם מה שאמרו חז"ל (סנהדרין פט:): "ויאמר קח נא את בנך". אמר רבי שמעון בר אבא, **אין נא אלא לשון בקשה**. משל למלך בשר ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה, והיה לו גבור אחד ונצחון. לימים עמדה עליו מלחמה חזקה, אמר לו, בבקשה ממך, עמוד לי במלחמה זו, שלא יאמרו ראשונות אין בהם ממש. אף הקדוש ברוך הוא אמר לאברהם, ניסיתין בכמה נסיונות ועמדת בכלן, עכשיו עמוד לי בנסיון זה, שלא יאמרו אין ממש בראשונים."

מבואר שלא היה אברהם אבינו נענש אם לא היה מוותר על בנו, אשר ללידתו המתין מאה שנה, אלא ביקש ממנו הקדוש ברוך הוא כביכול שיעשה עמו טובה. והנה, הרי דבר מצוי הוא בכל מקום ובכל זמן, שכל אדם אשר מתרגשת עליו צרה, הולך אצל חכמים וצדיקים שביקשו עליו רחמים, ועושה כל טעדיקי שבעולם כדי להימלט מגזר הדין, מבקש סגולות ותפילות והולך אצל קברי צדיקים, הכל כדי שיזכה לישועה, ואפילו בדברים שאין הנשמה תלויה בהם, ומה גם בבני חיי ומזוני. ואילו אברהם אבינו, שהיה עמוד התפילה שבעולם, והתפלל אפילו בעד אנשי סדום הרעים והחטאים, לא זו בלבד שלא ביקש על עצמו כלל, אלא שבו היה הדבר תלוי, וביקש הקדוש ברוך הוא ממנו כי ימחול לו על הבטחת "כי ביצחק יקרא לך זרע", והרי יכול היה לבקש מאת ה' שיניחנו, ובכל זאת עמד מעצמו לעשות רצון קונו.

דעתו והיה בחור בן שלשים ושבע שנים אמרת לי העלהו עולה לפני, ונעשיתי עליו כאכזרי ולא ריחמתי עליו, אלא אני בעצמי כפתתי אותו, ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני, פתח יצחק ואמר, רבונו של עולם, כשאמר לי אבא 'אלקים יראה לו השם לעולה בני', לא עכבתי על דברך ונעקדתי ברצון לבי על גבי המזבח ופשטתי את צוארי תחת הסכין, ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני, פתח יעקב ואמר, רבונו של עולם, לא עשרים שנה עמדתי בבית לבן, וכשיצאתי מביתו פגע בי עשו הרשע ובקש להרוג את בני ומסרתי עצמי למיתה עליהם, ועכשיו נמסרו ביד אויביהם כצאן לטבחה, לאחר שגדלתם כאפרוחים של תרנגולים וסבלתי עליהם צער גדול בנים, כי רוב ימי הייתי בצער גדול בעבורם, ועתה לא תזכור לי זאת לרחם על בני, פתח משה ואמר, רבונו של עולם, לא רועה נאמן הייתי על ישראל ארבעים שנה ורצתי לפניו כסוס במדבר, וכשהגיע זמן שיכנסו לארץ גזרת עלי במדבר יפלו עצמותי, ועכשיו שגלו שלחת לי לספוד ולבכות עליהם, זהו המשל שאומרים בני אדם מטוב אדוני לא טוב לי ומרעתו רע לי וכו', באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה, רבונו של עולם, גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד כי נודעה לי העצה, והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי להחליפני, ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאוותי ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי ומסרתי לאחותי כל הסימנים שמסרתי לבעלי כדי שיהא סבור שהיא רחל, ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה שהיה שוכב עם אחותי והיה מדבר עמה והיא שותקת ואני משיבתו על כל דבר ודבר כדי שלא יכיר לקול אחותי וגמלתי חסד עמה, ולא קנאתי בה ולא הוצאתיה לחרפה, ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, ואתה מלך חי וקיים רחמנו מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש והגלית בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים בם כרצונם. מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר, בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן, הדא הוא דכתיב (ירמיה לא יד) 'כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו', וכתיב (שם פסוק טו) 'כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך' וגו', וכתיב (פסוק טז) 'ויש תקוה לאחריתך נאם ה' וישבו בנים לגבולם'."

מסירות נפשה של רחל במסירת הסימנים

מבואר בדברי חז"ל, כי עיקר זכותה של רחל היתה בזה שמסרה לאחותה את הזכות הגדולה והעצומה להינשא ליעקב אבינו המובחר שבאבות, אשר בזה היתה רחל זוכה להיות אם לשבטי ישראל, ועמדה ומסרה הדבר לאחותה. וכמובן בשעת ויתורה לא העלתה על דעתה שייקחנה יעקב אחר כך לאשה, ויעבור על איסור נישואי אשה ואחותה על פי מה שנתגלה לו סוד הדבר והכיר כי בזה יהיה תיקון כלל ישראל. וביותר, שביותר זה כביכול גזרה על עצמה להינשא לעשו הרשע, שהרי על זה היתה כל בכייתה של לאה, שסברה שתינשא לעשו כמאמר הבריות (ראה רש"י בראשית כט ז, ומקורו בבבא בתרא קכג).

שיישאנה יעקב אבינו ולא ישלחנה. אולם ביום השני שהוא יומה של רחל, אין הענין בקיום הסימנים בפועל, שהרי ויתרה רחל על סימניה לאחותה, על כן די בהתבוננות בהם, רמז לעינה הטובה של רחל שלא נטרה רעה לאחותה אלא אדרבה סייעה בעדה.

עין טובה מביאה את הנאולה

והנה, מצינו חיבור בין מידת עין טובה לקידוש החודש ולדוד המלך שהוא מרכבה למידת המלכות הנרמזת בלבנה, והוא המובא בגמרא (ראש השנה כה.) בזה הלשון: "אמר ליה רבי חייא, זיל לעין טב וקדשיה לירחא [לך למקום הנקרא 'עין טב' וקדש את החודש], ושלח לי סימנא [שלח לי סימן לאות שעשית כן], דוד מלך ישראל חי וקים [שדוד המלך נמשל ללבנה]". הרי כאן רמז למלכות בית דוד העתידה להתחדש כלבנה בביאת משיח צדקינו במהרה בימינו. אולם בזה שנתקדש החודש ב'עין טב', יש בזה עוד רמז גם ליוסף הצדיק, שנאמר עליו (בראשית מט כב) "בן פֶּתֶת יוסף בן פֶּתֶת עָלַי עֵינִי".

כח הויתור - בין אדם לחבירו ובין אדם למקום

ויש להאיר עוד בזה, שכל היום הראשון של ראש השנה ניתן גם הוא בזכות רחל אימנו, שהרי מחמת שויתרה על הסימנים ביום השני, זכו ישראל לסימנא מילתא ביום הראשון, וקיבלו את יומא דלאה בזכות רחל. ואמנם, ויתור זה של רחל היתה בו מסירות נפש גדולה ועצומה על מצוות שבין אדם לחבירו, וזהו שורש הגאולה, שחרב הבית בגלל שנאת חנם, ובתיקון מצוות שבין אדם לחבירו תבוא גאולת ישראל. והנה זה עומד אחר כתלנו, אך מה ארכו ימי הגלות, כי אכן נצרכים ישראל לעבודה גדולה כדי ללכת בדרכה של רחל ולוותר לחבריהם.

אולם היום השני של ראש השנה מכון כנגד המצוות שבין אדם למקום, ובו קוראים את מעשה העקידה, שבו מסר אברהם אבינו את נפשו עבור רצון ה' יתברך, ויותר כביכול על הבטחת ה' אליו להוציא את עם ישראל מיצחק. וזו היא השלמת כח הויתור - הביטול לרצון ה' וממילא ביום זה אין צורך באכילת הסימנים, ודי לראותם בלבד, כי המבטל עצמו לרצון ה' אינו צריך לכלום, ומאידך ניתן לו שפע גדול, והכל למען קיום רצונו יתברך.

חידוש הבריאה בראש השנה

מטעם זה, מוסיפים ביום השני בסיום קריאת התורה את ענין צאצאי נחור ובתואל, ללמדנו כי עד שנעקד יצחק לא נולדה רבקה, ולא היה ראוי לישא אשה, מחמת שנולד מסטרא דנוקבא (ראה באור החיים הקדוש בראשית יז טו). אך בראש השנה שבו נפקדו שרה רחל ורחל (ראש השנה יז), זכה גם יצחק אבינו לנשמה דדכורא, כי זו היא סגולת היום להפך הכל מחדש, וכך יצא בו יוסף מבית האסורים, ובטלה העבודה מאבותינו במצרים (שם), כי זה היום תחילת מעשיך.

הבה ונקבל עלינו לנצל את המתנה הנפלאה שזכינו לה - יום שני של ראש השנה, יומה של רחל אימנו אשר בו מתעורר כח הויתור הן בין אדם למקום בזכות העקידה, והן בין אדם לחבירו בזכות ויתורה של רחל על הסימנים, וכל זה מתעורר גם על ידי עבודת התקיעות הנעשית בשנית בכל עוז, ובתקיעות דרחמים יתרבו הרחמים ויזכו ישראל לשפע עצום ברוח וגשם עד בלי די.

לגמרי מפני רצון ה', שוב אין הוא צריך דבר, וכל רצונו הוא לתכלית אחת - קיום רצון ה'.

סגולת יום שני של ראש השנה

זהו סוד יומו של ראש השנה, שנקבע שיהיה בו יום טוב שני ימים. ואין זה רק משום ספיקא דיומא, אלא על פי סוד ועל פי האמת, ועל כן לא רק בחוץ לארץ נוהגים בו שני ימים, אלא בכל מקומות מושבות בני ישראל. ורצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל במצות תקיעת שופר שני ימים, לפיכך סובב מסובב כל הסיבות שיהיו שני ימי ראש השנה.

והנה, כתבו המקובלים בשם הזהור הקדוש, שסגולת היום השני של ראש השנה ליתן לישראל שפע גשמי, מלבד השפע הרוחני שזוכים לו ביום הראשון. ואין הכוונה שיש לבקש ביום זה על עניני חומר, חלילה לנו מעשות כן, אלא שכך היא סגולתו של יום להשפיע על ישראל גם בעניני הגוף.

ומכיון שיום זה ניתן במתנה לישראל כדי לעורר עליהם זכות, ונוהגת בו מידת הרחמים ביותר, על כן דווקא ביום הזה קוראים בתורה בפרשת העקידה, כדי להזכיר זכות אבות, ולעורר את כח הויתור המהפך את כל ההנהגה לטובה מראשית המחשבה.

והנה, לפי מה שנתבאר שורש הסימנים, שמקורו גבוה מעל גבוה בשורש המחשבה בבחינת כתר עליון, קוצו של יו"ד, ממילא מובן

נכון הדבר שנהג ה' עם בראיו במידה כנגד מידה. אך שורש הדבר הוא, כי לעתים כאשר עושה האדם מעשים טובים ונאצלים באופן המנוגד לטבעו, יכול הוא להפוך בזה את כל הבריאה, ולהגיע לשורשה הנסתר והעליון ביותר

כי דבר זה שייך ליום הראשון, שהוא יומה של לאה שמקומה גבוה בספירות. אולם מאידך רחל אימנו שויתרה על הסימנים, ואכן אין מתקיים ענין הסימנים ביום השני כדברי הבני יששכר - מכל מקום זכתה בתמורה לכח גדול ועצום אף יותר, כח החידוש הבא מתוך הויתור, הפועל גדולות ונצורות דווקא משום שנחסר בו הכח שויתרה עליו רחל אימנו.

ואכן, כלפי חוץ נראה שרחל הפסידה מן הויתור, ומלבד כל מה שנתבאר למעלה, הרי גם יצאו ממנה רק שני שבטים, לעומת ששה שיצאו מלאה. אולם זכה רחל שיצא ממנה יוסף, המשפיע טובה לעם ישראל גם בגשמיות, בבחינת "יוסף הוא המשביר", וכפי האמור שהיום השני של ראש השנה מסוגל גם לבקשת גשמיות.

וביותר, שגם בית המקדש נבנה בחלקו של בנימין שיצא מרחל, וכל הגאולה - ושוב בנים לגבולם - בזכותה של רחל היא.

סימנים הנאכלים וסימנים הנראים

והנה כבר נתבאר למעלה חילוק הגרסאות בגמרא בענין הסימנים, שבמסכת הוריות איתא שיש לראות את הסימנים, ובמסכת כריתות הגרסא שיש לאוכלם. אך על פי האמור נראה שאין כאן כל סתירה, כי באמת ביום הראשון של ראש השנה, עיקר התועלת היא באכילת הסימנים, להשתמש בהם בפועל, כפי שלא אימנו השתמשה בסימנים שקיבלה כדי

אולם אחר מה שנתייחד כאן במעלת היום השני של ראש השנה, נראה כי עמקו הדברים הרבה והרבה יותר מזה. אמת נכון הדבר שנוהג ה' עם בראיו במידה כנגד מידה. אך שורש הדבר הוא, כי לעתים כאשר עושה האדם מעשים טובים ונאצלים באופן המנוגד לטבעו, יכול הוא להפוך בזה את כל הבריאה, ולהגיע לשורשה הנסתר והעליון ביותר.

הנה רחל אימנו, שויתרה ויתור אמיתי ונורא, אשר יכלה להפסיד מחמתו את כל השייכות לבנין כלל ישראל, וכל זאת כדי שלא לבייש את אחותה! עלולה היתה ליפול בגורלו של עשו, וכל עולמה הרוחני היה נחרב, ובלבד שלא תיכלם כלה ביום חופתה.

כיוצא בדבר אברהם אבינו, עומד ומקריב את יצחק בנו, ומוותר לגמרי על הבטחת ה' יתברך להוציא את כלל ישראל מזרעו מבנו יצחק. אין הוא מחוייב בזה כלל, אלא כך ביקש ממנו הקדוש ברוך הוא שיתנדב מעצמו לעשות כן, והוא בשמחה הולך ומאבד את תכלית חייו בידיים, כי לעשות רצון קונו.

הנהגה זו, הפוכה את כל הטבע, ויש בה משום חידוש הבריאה לגמרי.

דינא קשיא ודינא רפא

והנה ידועים דברי **הזהור הקדוש** (ראה ח"ג דף רלא; וראה בשער הכוונות להארי"ל, הקדמה לדרושי ראש השנה), שבים הראשון של ראש השנה ההנהגה היא בבחינת 'דינא קשיא', וביום השני 'דינא רפא'. היינו שהדין קשה יותר ביום הראשון, וביום השני זוכים יותר לרחמים. וקשה, הרי לפי דברי המקובלים, עומדת בחינת 'לאה' בדרגה עליונה יותר מבחינת 'רחל', ומפני מה הדין ביומה של רחל קל יותר, הלא הדעת נותנת כי בדרגה גבוהה יותר פועלים הרחמים יותר?

המוותר זוכה ממקום אחר

אלא מבואר כאן, כי יתכן בהחלט שהמוותר יפסיד את דרגתו העליונה שהיה יכול לזכות לה. ומה דאמרי אינשי שלא ראינו מי שמפסיד מן הויתור, אין הכוונה שאין כאן הפסד כלל, אלא שזוכה המוותר לרווח ממקום אחר, אשר מחפה על הפסד הבא מן הויתור, והרי ההפסד כמי שלא היה כלל. וזהו גם ברחל ולא, אשר אכן דרגת לאה גבוהה יותר, אך בזכות הויתור זוכה רחל לעורר את מידת הרחמים יותר מלאה, כי בויתור זה מתחדש כל העולם ומתהפך לטובה. וכך גם בעניני העולם הזה, אם ויתר אדם על ממון או חפץ לחבירו או שכנו, יזכה לראות ישועות ושפע בבני חיי ומזוני, ובכל מה שיצטרך לו. אך אין זה אומר שמה שויתר יחזור אליו, אלא שיקבל דברים אחרים עד אשר יחוש כי למרות שויתור כאן - הרוויח במקום אחר.

אמנם, בוודאי מי שמכוון מתחילה שיוותר לחבירו ויזכה לשפע ממקום אחר, עליו לא נאמרה הבטחה זו, ואין זה מענין "הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה" [ראה אבות פרק ב משנה א]. רק כוונת הדברים למי שמקריב באמת, ומרגיש בכל לבו ונפשו את גודל הקושי העומד כנגדו, ובכל זאת מבטל את רצונו מפני רצון ה' יתברך, זה אינו לכוונת רווח, אלא חידוש נפלא, היוצר דרך חדשה שבה יוכל לזכות ולראות ישועות מקיפות.

וכן כתב ה'שפת אמת' בכמה מקומות (ראה פרשת לך לך תרמז ועוד), שכאשר מבטל האדם את רצונו